

Interviewundersøgelse

En barndom med få penge

Børns erfaringer med at vokse op i en
økonomisk trængt familie

Socialt
Udviklingscenter

En barndom med få penge

Børns erfaringer med at vokse op i en økonomisk trængt familie

Udarbejdet af Socialt Udviklingscenter SUS, 2024

Tekst:

Mathias Hulgård Kristiansen

Sussi Maack

Josefine Meyer

Socialt Udviklingscenter SUS

Nørre Farimagsgade 13

1364 København K

www.sus.dk

Indholdsfortegnelse

1. Formål	3
1.1. Formål med undersøgelsen	3
1.2. Læsevejledning	3
1.3. Hvem er børnene?	3
2. Resume - kort fortalt	5
3. Børnenes oplevelser af afsavn	8
3.1. Afsavn	8
3.1.1. Aktiviteter og sociale sammenhænge	8
3.1.2. Mad	9
3.1.3. Tøj og social status	9
3.1.4. Ferier	10
3.1.5. Skjulte omkostninger i skolen	13
3.2. Børnene er bevidste om familiens økonomiske situation	16
3.3. Beskyttelsesfaktorer	20
4. Coping-strategier	22
4.1. Børnene skjuler for andre, at deres familie ikke har så mange penge	22
4.2. Børnene undgår at presse deres familie yderligere	23
4.3. Børnene forsøger at finde praktiske løsninger på de økonomiske udfordringer	24
4.4. Det slider på børnene at bruge coping-strategier	26
5. Børnenes fem anbefalinger	28
6. Metode	29

1. Formål

Denne undersøgelse er udarbejdet for Egmonts Fondssekretariat i et samarbejde mellem Dansk Folkehjælp og SUS – Socialt Udviklingscenter i juni 2024.

1.1. Formål med undersøgelsen

Undersøgelsens formål er at skabe indsigt i børns oplevelser af at vokse op i en økonomisk trængt familie, og hvad det betyder for deres liv, hverdag, relationer og trivsel.

Undersøgelsen er gennemført i forlængelse af en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse blandt 3.601 forældre fra økonomisk trængte børnefamilier, som Egmonts Fondssekretariat har gennemført i samarbejde med Rambøll og Dansk Folkehjælp. Her undersøges, hvordan forældrene oplever deres familiers økonomiske situation, og hvilke afsavn deres børn oplever.

Med udgangspunkt i de samme tematikker som i Rambølls undersøgelse går vi med 21 kvalitative dybdeinterviews i denne undersøgelse tættere på, hvordan det opleves for børn at vokse op i en økonomisk trængt familie. Hvordan oplever børnene de konkrete afsavn? Og hvordan navigerer børnene i de konkrete afsavn, fx når det gælder børnenes egne behov versus familiens behov? Eller når det handler om deres oplevelse i forhold til andre børn, skole og fritid?

1.2. Læsevejledning

Rapporten er bygget op, så vi først beskriver de afsavn, som børnene oplever. Det er i afsnit 3. I afsnit 4 handler det om den bearbejdning og de strategier, børnene udvikler i relation til de oplevede afsavn. Afsnit 5 udfolder anbefalinger og råd, som børnene er kommet med i interviewene, og som er bearbejdet af SUS med afsæt i en analyse på tværs af samtlige børns fortællinger. Til sidst, i afsnit 6, beskriver vi metoden, som vi har brugt i undersøgelsen.

Undervejs i rapporten optræder der længere fortællinger fra nogle af børnene. Disse fortællinger er skrevet sammen af flere citater fra et enkelt barn og giver et mere sammenhængende billede af, hvordan barnets oplevelse af hverdagslivet ser ud i lyset af de afsavn, der følger med at vokse op i en økonomisk trængt familie. Fortællingerne er udvalgt, så de er illustrative for børnenes oplevelser på tværs af de 21 børn.

1.3. Hvem er børnene?

I juni 2024 udførte SUS seks gruppeinterviews med børn i alderen 6 til 16 år. Samlet deltog 21 børn – heraf var 10 piger og 11 drenge. Børnene var inviteret til at dele deres erfaringer med at vokse op i familier, der ikke har så mange penge.

Børnene blev rekrutteret gennem Dansk Folkehjælps FamilieNET, som deres familie aktivt bruger. FamilieNET er et tilbud under Dansk Folkehjælps indsatser, der skal modvirke fattigdomsproblemet i Danmark. Det er målrettet børnefamilier i udsatte positioner og har et formål om at inkludere udsatte familier i inkluderende fællesskaber, hvor de ikke føler sig forkerte eller holdt udenfor. Alle familierne er på en form for overførselsindkomst – kontanthjælp, førtidspension eller integrationsydelse.

I rekrutteringen har vi haft for øje at tale med børn, der dels repræsenterer en spredning geografisk, dels kommer fra både økonomisk ressourcestærke områder og områder præget af mere knaphed. Desuden repræsenterer børnene forskellige familieformer; fx børn, der er vokset op med ingen eller få søskende og en aleneforælder, og børn, der er vokset op i store familier med flere søskende og tætte relationer til den bredere familie. Der er børn fra henholdsvis store og mindre byer og fra Sjælland og Jylland.

Tabel 1: De deltagende børns aldersmæssige fordeling

• 6 år - 1 barn • 7 år - 1 barn • 8 år - 3 børn • 9 år - 3 børn • 10 år - 1 barn • 11 år - 2 børn	• 12 år - 3 børn • 13 år - 3 børn • 14 år - 1 barn • 15 år - 2 børn • 16 år - 1 barn
---	--

Eftersom børnene er fundet via FamilieNET, kommer de fra familier, der i et vist omfang har søgt at få en håndsækning til familiens økonomiske situation. Familier, som gør brug af muligheder for at få hjælp og derfor må formodes at have en vis indsigt i, hvad og hvor der kan søges om hjælp. Familiernes brug af hjælpemuligheder kan have betydning for, hvilke typer afsavn børnene oplever. Børnene er bevidste om, hvor og hvornår deres familie får en særlig hjælp, og kan dermed pege på situationer, hvor de ville have oplevet markant afsavn uden diverse hjælpeforanstaltninger i regi af kommune og civilsamfund.

2. Resume – kort fortalt

”Ja, altså, der kommer jo en besked ud til alle (om fødselsdag), og så lader man bare være med at svare eller siger, at vi skal noget andet. Jeg har prøvet mange gange at sige, at jeg var syg eller bare, at jeg skulle noget andet.”

Sådan lyder ét citat fra et barn i denne undersøgelse, hvor 21 børn mellem 6 og 16 år fra økonomisk trængte familier fortæller om, hvad det betyder at vokse op i familier med ikke så mange penge. Undersøgelsen viser og udfolder, hvilke typer afsavn børnene oplever, når de selv skal sige det, og hvilken betydning de oplever, deres situation får for deres sociale liv og familieliv.

Overordnet set viser undersøgelsen, at familiernes økonomiske situation påvirker børnene på to niveauer:

- 1) **Børnene oplever konkrete afsavn**, fordi familien ikke har råd til fx nyt tøj og nye sko, at tage på ferie, give lomme penge, deltage i aktiviteter mv. Afsavnene begrænser blandt andet børnenes adgang til fællesskaber. Børnene bliver især bevidste om deres afsavn i mødet med andre, hvor nogle får negative reaktioner fra jævnaldrende og oplever det som skamfuldt ikke at kunne få de samme ting eller deltage i de samme aktiviteter som andre børn. Derfor går de ofte alene med deres oplevelser og taler sjældent med jævnaldrende eller voksne om dem.
- 2) **Børnene udvikler coping-strategier** til at takle deres situation. De er bevidste om familiens økonomi og forsøger at skjule, håndtere eller have strategier for ikke at bruge penge eller falde igennem socialt. Og de overvejer nøje, hvad de spørger deres forældre om og hvornår. Det betyder, at de bruger meget energi på at håndtere situationen, og nogle føler, at de er på overarbejde, hvilket er en stressfaktor.

Børnenes oplevelser af afsavn

Alle børnene oplever afsavn i deres hverdag – nogle flere end andre. Afsavnene bliver særligt tydelige i mødet med andre, hvor de bliver opmærksomme på, at andre børn har mere og kan gøre flere ting, som de ikke selv har mulighed for. Børnene er fra en tidlig alder bevidste om deres families økonomiske situation, og de oplever ofte afsavnene som en barriere for at deltage i fællesskaberne med andre børn.

Afsavnene knytter sig til:

Aktiviteter og sociale sammenhænge – børnene oplever, at der er sociale sammenhænge og aktiviteter, de ikke kan deltage i, fordi de ikke har pengene til det.

Gaver og fødselsdage – de fleste af børnene holder ikke fødselsdag for deres venner, og de oplever ofte et pres i forbindelse med at skulle have gave med, når de selv inviteres til fødselsdag. Derfor undlader de somme tider helt at deltage.

Tøj og social status – flere af teenagepigerne oplever, at de bliver drillet, hvis de går i det samme tøj flere dage i træk, hvis tøjet er slidt, og de ikke får nyt tøj. De fleste har ikke lyst til at gå i genbrug, fordi de forestiller sig, at de vil blive set ned på.

Ferie – mange af børnene har ingen eller kun få endagsudflugter i ferierne. De fleste er flove over ikke at kunne fortælle om spændende oplevelser i ferien og forsøger at undgå at tale om det. De fleste rejser ikke til

udlandet, når de skal på ferie. En undtagelse er de børn, der har familie i udlandet, som de kan besøge og bo hos.

Mad – Børnene oplever ikke, at der mangler mad hjemme. Men nogle børn oplever, at der er færre penge i madbudgettet end tidligere. Det betyder billigere varer, mere tilbud, hjælp fra overskudsmad og mindre mulighed for takeaway eller at spise ude.

I skolen – børnene oplever, at deres folkeskoler er økonomisk pressede, hvilket gør, at de ikke kommer på udflugter med skolen, og der fx ikke er tilstrækkelig mange 'lånecomputere' på skolen. For børn fra familier med en trængt økonomi rammer det ekstra hårdt, fordi deres familier ikke kan købe en computer.

Børnenes fortællinger peger på, at afsavnene i teenagealderen rammer pigernes sociale liv hårdere end drengenes. Flere af pigerne beskriver, at de synes, det er flovt ikke at kunne rejse på ferie, få nyt tøj eller have råd til at gå til koncert eller på café. Drengene oplever samme begrænsninger, men ikke at det har samme betydning i venskabsrelationerne.

For de fleste af børnene gælder det, at de typisk går alene med deres erfaringer med at vokse op i familier med få midler.

Tre typiske coping-strategier

Børnene udvikler forskellige coping-strategier til at håndtere afsavnene og deres konsekvenser. Nogle af strategierne giver børnene styrke og indsigt; fx at blive mere prisbevidst end ens jævnaldrende eller insistere på et positivt blik på tilværelsen. Mens andre strategier bliver at trække sig fra fællesskaberne og de risici, det skaber.

Flere af børnene beskriver, hvordan det stresser dem hele tiden at skulle finde kreative ideer, som ikke koster penge, eller at skulle opfinde hvide løgne for ikke at pege på økonomi som et problem. Enkelte er dog også stolte over at have nogle kompetencer og en forståelse for penge, som deres venner ikke har.

Børnene benytter typisk tre slags coping-strategier:

1. Børnene forsøger at skjule for andre, at de ikke har samme økonomiske muligheder: De trækker sig fra aktiviteter, fællesskaber og venskaber. De benytter hvide løgne til at afværge situationer, der udfordrer dem økonomisk. Og de forsøger at foreslå billigere eller gratis alternativer til fælles aktiviteter.
2. Børnene forsøger at undgå at presse deres familier: De tager et stort ansvar for familiens økonomiske situation, de lægger bånd på sig selv og skjuler deres behov for deres forældre. De undlader at spørge om ting og aktiviteter, der koster penge. Eller de spørger på tidspunkter, hvor de ved, at der er størst sandsynlighed for, at der er penge på kontoen.
3. Børnene forsøger at finde praktiske løsninger på de økonomiske udfordringer: De er optaget af at have fritidsjobs, så de kan få penge til sig selv eller bidrage til familien. De er bevidste om at spare op. De bliver fra en tidlig alder meget prisbevidste. Og de benytter og sætter pris på diverse økonomiske hjælpeordninger, deres familier kan søge hos både kommune og organisationer.

Fem anbefalinger fra børnene

Børnene er blevet spurgt til, om de havde gode råd eller anbefalinger til, hvordan man kan hjælpe børn i samme situation som dem selv. Rådene er formuleret af SUS med afsæt i, hvad børnene har sagt.

Anbefalingerne og rådene, som de fremgår her, er ikke efterfølgende blevet kvalificeret af børnene.

- Indret hverdagen, så alle kan være med
- Giv os en mulighed for at tjene vores egne penge
- Bidrag til, at vi får særlige oplevelser
- Skru ned for gavepresset
- Sørg for, at alle kan være med i skolen.

3. Børnenes oplevelser af afsavn

Alle de børn, der har medvirket, oplever afsavn i deres hverdagsliv – nogle flere end andre. I dette afsnit beskriver vi, hvilke typer afsavn børnene oplever, i hvilke situationer børnene oplever dem, og hvilke konsekvenser afsavnene har for børnenes hverdagsliv.

Generelt beretter børnene især om de afsavn, der bliver en barriere for, at de kan deltage i fællesskaberne med venner og skolekammerater. Børnenes fortællinger peger på, hvordan penge på forskellige måder er en adgangsbillet til fællesskaberne, og at afsavnene kommer til at stå i vejen for at indgå i dem. Børnene bliver især bevidste om deres afsavn i mødet med andre, hvor nogle får negative reaktioner fra jævnaldrende og oplever det som skamfuldt ikke at kunne få de samme ting eller deltage i de samme aktiviteter som andre børn. Derfor går de ofte alene med deres oplevelser og taler sjældent med jævnaldrende eller voksne om dem.

3.1. Afsavn

I dette afsnit beskriver vi de konkrete afsavn, børnene oplever i deres hverdagsliv. Vi udfolder betydningen af afsavnene med citater, der illustrerer, hvordan børnene oplever at have disse afsavn.

3.1.1. Aktiviteter og sociale sammenhænge

Flere af de ældre børn beskriver, at deres sociale relationer bliver påvirket af deres families økonomiske situation. Særligt hos pigerne kommer det til udtryk.

Flere fortæller, at de ikke har råd til et rejsekort, og at det påvirker deres muligheder for at deltage i sociale aktiviteter med deres venner. En pige fortæller ikke veninderne, at det er, fordi hun ikke har et rejsekort, at hun ikke kan tage med på udflugter eller ind til byen efter skole. Flere af de ældre piger fortæller om, at det i særlig grad bliver svært, fordi de oplever, at deres veninder er uforstående overfor, at man ikke bare kan spørge sine forældre om penge.

Nogle af de unge har deres primære relationer på nettet. De er afhængige af at have udstyret til at deltage i online fællesskaber – herunder at have penge til ting i spil, der kræver betaling.

“Der er nogle (computer)spil, hvor man spiller fem mod fem, og så er der nogle, som er solospil, hvor man spiller selv. Jeg spiller mest selv. Jeg har ikke altid råd til at spille med nogle venner.”

(Dreng, 15 år)

På tværs af børnenes fortællinger bliver det tydeligt, at begrænsningen i deltagelsen i fællesskaber grundet en lille økonomi afhænger af, hvilken vennegruppe man er en del af, og hvordan vennernes families økonomiske situation er. En pige fortæller, at man sagtens kan sige det til sine tætte veninder og føle, at det er accepteret at afvise en idé om at tage ud at spise med den begrundelse, at det er sidst på måneden. Andre fortæller omvendt, at de ikke kunne finde på at fortælle deres venner, at penge er grunden til, at de ikke kan deltage. Flere beskriver, at de mere eller mindre bevidst udelukker sig selv fra sociale aktiviteter og stikker en hvid løgn for ikke at tabe ansigt.

"Hvis man for eksempel er ude med sine venner, og de vil på restaurant eller et eller andet. Og man ikke lige har penge til det ... Ja, det kan være sådan noget, hvor det fylder ... Hvis de er tætte, kan du godt fortælle, der er ik' så mange penge den her måned eller et eller andet. (...) Det er ikke fedt at vise, at man er den, der ikke har penge."

(Pige, 16 år)

"Altså, hvis du, med vennerne, laver et eller andet, så går man jo langsomt ud af fællesskabet dér, hvis de tit tager i Tivoli eller ud og spiser eller et eller andet, så går man automatisk ud og trækker sig."

(Pige, 14 år)

Fritidsaktiviteter og støtte

Alle børnene går til en fritidsaktivitet eller har gået til en. Børnene går til alt fra kampsport og boksning, over svømning og fodbold, til spejder og ridning. Flere af de ældre børn går i klub efter skole. Alle fortæller, at de i et eller andet omfang får tilskud til de aktiviteter, de går til – enten til kontingentet eller til nødvendigt udstyr som fodboldsko. Eller begge dele.

3.1.2. Mad

Maden i hjemmene beskriver flere børn som "billig mad" og fx ikke økologisk. De køber tilbud, og mad fryses ned. Flere familier benytter sig af maduddelinger. Selvom børnene ikke oplever, at der mangler mad derhjemme, kan nogle børn huske et skifte i maden i forbindelse med, at familien blev fattigere. Førhen spiste de fx mere takeaway, det ændrede sig pludselig til mere enkel og billig hjemmelavet mad: Når der ikke er råd til McDonald's, "så laver vi selv nogle snaskede burgere derhjemme".

Når børnene er sammen med kammerater, er der for en del børns vedkommende ikke råd til at købe mad i klubben, energidrikke i supermarkedet eller tage på café. Når de spørger deres forældre om penge til den slags, beskriver de fleste, at de får et nej – og andre fortæller, at de ikke spørger, fordi de ved, at de får et nej.

"Vi er jo ikke rigtig fattige i vores familie. Vi har jo penge til mad, men det er da ikke lige de dyre økologiske råvarer, vi køber. Altså, fordi det er jo for dyrt. Så må vi bare købe det billige rugbrød. Det er sådan, vi tænker, når vi er ude og handle (...) Vi får en gratis kasse med varer, der kan holde sig. Der er mange gode ting i. Det hjælper godt."

(Pige, 16 år)

3.1.3. Tøj og social status

Mange af børnene fortæller om afsavn i relation til tøj, og særligt de ældre piger fortæller, at familiens lille økonomi bliver meget tydelig, når det kommer til tøj og sko. Selvom de ikke mangler basalt vintertøj, regntøj eller sko, oplever de med deres tøj at skille sig ud fra deres venner, hvilket for flere får negative konsekvenser i form af mobning.

Når børnene ikke tør spørge deres forældre om nyt tøj for ikke at bekymre dem yderligere, kan det få negative konsekvenser for dem socialt. Det er ikke et problem, mens de er yngre, men i 6.-8. klasse bliver det i stigende grad vigtigt for dem ikke at skille sig (negativt) ud gennem fx tøj. Flere piger beskriver, at deres venner kommenterer, hvis de har det samme tøj på flere dage i træk, eller hvis det er meget slidt. Enkelte beskriver, at det er i forbindelse med tøj og sko, at de føler sig blottet på deres økonomi, når vennerne kan se, at de fx ikke har nyt tøj. Her oplever de sig set ned på.

I: Kender I den følelse af at blive set ned på?

"Man taler ikke så meget om det. Jeg siger jo ikke sådan foran alle mine venner: 'Jeg har ikke nogen penge'. Men jeg kan godt sådan føle, at de godt kan se ned på mig: Ej okay, hvorfor har du ikke nogen nye sko? Har du ikke gået i de der rigtig lang tid? Hvorfor har du de samme bukser på? Det er faktisk noget, jeg kan få at vide. Sådan har jeg det hver morgen. Ej, nu har jeg de der bukser på, dem skal jeg ikke ha' på i dag. Sådan har jeg det. Fordi jeg er sådan lidt bange for, at folk vil kigge ned på en. Jeg tror mere, man er bange for, at folk vil kigge ned på en."

(Pige, 14 år)

Børnene fortæller, at tøj ofte er noget, man må ønske sig i gave, eller arver fra søskende eller fætre og kusiner. I delte familier fortæller flere, at faren står for at betale for sko og tøj. Flere beskriver, at de prøver at undgå at gå i genbrugsbutikker, da de oplever det som flovt, og fordi "så ville de andre se ned på os". Enkelte beskriver, at de hører veninder tale grimt om folk, som går i genbrugsbutikker, og de vil nødtigt blive en af dem, der tales om.

3.1.4. Ferier

Samtlige børn nævner ferier og fraværet af rejser eller oplevelser som det første, når vi taler om, hvor de mærker, at pengene er små. Mange fortæller, at deres familie ikke har råd til at tage på ferie, og få har været i udlandet. Børnene fortæller, at de ikke skal noget om sommeren – "bare være derhjemme".

Enkelte børn fortæller, at de har det fint med "bare at være hjemme eller i Danmark" i ferierne. Men andre fortæller, at de er kede af, at de aldrig er ude at rejse, eller at det er en stor drøm for dem. Flere har spurgt deres forældre, om de ikke kan komme på ferie, men får at vide, at "det har vi ikke penge til".

Flere af familierne har ikke råd til endagsoplevelser, såsom at tage i Tivoli, i vandland eller gå i biografen. Særligt efter at flere af børnene har nået en alder, hvor de skal betale voksenpris for at komme ind, er det blevet for dyrt.

Når børnene fortæller om deres ferier, refererer de ofte tilbage til oplevelser, de har haft i regi af Dansk Folkehjælp, hvor flere har været med på FerieOplevelse. For mange ligger det år tilbage, men står stadig klart som et af de store gode ferieminder, de har. Andre fortæller om ture til Lalandia og lignende, som ligeledes står som gode ferieminder. Børnenes ferieminder fortæller, hvor lidt adspredelse der er i løbet af deres ferier – og hvor lidt der skal til for at give dem nogle gode minder og noget at fortælle om til deres venner.

"Vi kommer heller ikke på endagstur – nu, hvor det er voksenbilletter, så er det blevet rigtig mange penge."

(Pige, 13 år)

"Hvis jeg kunne ønske noget, så skulle det nok være at komme ud og rejse. Det er lidt svært, når man ikke har så mange penge ..."

(Pige, 14 år)

Børnene synes, at det er flot, at de ikke skal ud at rejse i sommerferien. Et barn beskriver, at hun synes, det er hårdt at forestille sig, at hendes veninder skal ligge på strande i udlandet. Hun bliver misundelig. Hun skal selv holde ferie i Danmark – og det er hun faktisk glad for, altså at skulle være i Danmark. Men det er svært at skulle sige til de andre efter sommerferien, at man kun har været i Danmark. Det er ikke dét at være ude at rejse, hun savner.

Flere af børnene rejser steder hen, hvor de har familie, men enkelte beskriver også, at vennerne sætter spørgsmålstegn ved kvaliteten af den type ferie, når det altid er det samme sted og til familie. For familierne er det en billig måde at holde ferie på, men et af børnene beskriver det ikke som ferie, men som en nødvendighed så de kan se deres familie. I skolen fortæller hun dog om det som ferie, fordi det hjælper hende med at 'skjule' det, hun oplever som en 'mangel på ferie'.

"Næsten hele klassen har været på sommerferie - hvert år. Jeg har aldrig været ude og rejse før. Jeg sagde, at jeg var i Djurs Sommerland. Men det var jeg ikke."

(Pige, 13 år)

"Jeg tror, det er det der med ... Når folk de ligesom spørger: 'Ej hvad skal du i sommerferien?' 'Jeg skal til Grækenland. Og jeg skal ud at flyve. Og jeg skal en hel måned til Spanien'. Og alle de der ting ... Så tænker man sådan kun på hende. Ej, hun skal ligge dernede ved stranden ..."

(Pige, 14 år)

Pige, 11 år

“

Hele min klasse ... næsten ... har flere penge, end jeg har. De spørger hinanden, 'om vi skal ned i byen efter skole', og så ved jeg, at de har nogle penge, de kan købe for. De spørger faktisk ikke engang, om jeg vil med, og det er ellers nogen, som jeg går sammen med. Men de ved jo ikke engang, at jeg ikke ...

Nogle gange spørger mine venner, om jeg vil med i Djurs Sommerland, men så siger jeg bare, at jeg ingen penge har.

Jeg har fået en ny telefon, min mor har købt den på tilbud, og jeg fik den i julegave. Min lillebror har fået min gamle.

Når jeg skal have noget tøj, så går vores mor bare ned i genbrug, og nogle gange finder hun noget. Så tager hun et billede og sender det til mig, og så siger jeg, om jeg kan lide det eller ej. Hun fandt engang et par Adidas-sko.

Jeg holder fødselsdag hjemme for min klasse. Der er et eller andet sted, hvor man kan få hjælp til at holde fødselsdag, og så er det gratis. Det gør vi hvert år. Vi kunne ikke holde fødselsdag for hele klasen, hvis vi ikke fik det gratis.

3.1.5. Skjulte omkostninger i skolen

Børnene fortæller, at der er mange ting, de selv skal betale i skolen – og at de er bevidste om det, når deres familie ikke har råd til at betale selv.

Nogle af udgifterne knytter sig til det faglige. Flere børn fortæller, at man skal have en computer, men at man kan få en lånecomputer på skolen. Den skal man dog selv betale for, hvis den går i stykker, når man har den hjemme. En af skolerne har ikke nok computere til alle de børn, der har brug for en lånecomputer.

Andre udgifter knytter sig til det sociale, og når de skal på ture med klassen. Det drejer sig om betaling til klassekassen og lomme penge, når der fx er lejrskole. Men det drejer sig også om gaver til fødselsdage, nissegaver og egenbetaling, når de skal på tur. En fortæller om lærere, der beder eleverne bruge eget rejsekort, når de er på tur – men at hun ikke har penge på sit kort. Andre fortæller, at de bliver opfordret til, at deres forældre skal deltage i kørselsordning – men at deres mor ikke har råd til at bruge penge på benzin.

"Jeg har altid lånt computer af skolen. Fordi skolen har haft mulighed for at låne. Men ikke i 10. klasse. Min mor er heldigvis ... Hun er god til at finde alle mulige gratis ting og sådan noget, og hun har fundet en gratis computer, som jeg så havde i 10. klasse, fordi der giver skolen ingen computere. Jeg har ønsket mig MacBook flere gange. Men, det får man jo ik', det ved man godt selv."

(Pige, 16 år)

"Vi går på en fattig skole. Mange ting er sparet væk ... Det siger også noget, fordi det kan godt være, at min skole er fattig, men de har i det mindste flere penge end os til at kunne betale for sådan noget."

(Pige, 13 år)

"Jeg bliver inviteret med til børnefødselsdage, men jeg kommer ikke, fordi jeg har ikke rigtig lyst. Og jeg ved virkelig ikke, hvad jeg skal give dem i gave. Nogle gange siger jeg bare, jeg er syg, eller at jeg bare skal noget andet."

(Pige, 13 år)

"Det med at skulle købe gaver og sådan noget, der plejer jeg at prøve at bruge mine egne penge på det. Og så bliver det ikke noget stort. Det er for det meste i april og i maj, der var det lige pludselig rigtig mange, der holdt fødselsdag. Så der prøvede jeg også at slå mig sammen med mine veninder, så det lige blev billigere. Også fordi jeg ikke gider at spørge mine forældre om penge til det hele tiden. For det meste, når jeg spørger om penge, så er det, for at jeg skal handle til derhjemme og sådan noget."

(Pige, 16 år)

Flere børn fortæller, at deres skole har skåret oplevelser og udflugter fra. For disse børn er det et tveægget sværd: Når oplevelser er sparet væk, er der også den mindre egenbetaling, som følger med blandt andet en lejrskole eller skolefest, og dermed presses familierne mindre økonomisk. På den anden side forsvinder mulighederne også for, at børnene kan få billige oplevelser såsom en udlandstur i 9. klasse eller ture i teateret.

”Men vi har jo heller ingen kantine for eksempel eller skolebod. Nej. I 7. klasse på min skole kommer man på en lejrstur i starten af skoleåret. Den har de så aflyst. Den er sparet væk. Og jeg tror ikke, den kommer tilbage igen. Skolefesten er også sparet væk. Ja, og 9. klassernes tur til Berlin i fem dage er blevet lavet om til to nætter i København.”

(Pige, 13 år)

Pige, 16 år

“

Nej, jeg kan ikke cykle. Der er nogle ting, der gør, at jeg ikke kan.

Men jeg skal finde en måde. Jeg må spare op på en eller anden måde. Fordi det sidste stykke tid har jeg kørt med bus på en måde, man ikke må ... Så det er også risikabelt, hvis de (kontrollører) kommer med bussen. Og så må jeg hoppe af, hvis de kommer. Det er meget stressende.

Ja, og så er man hele tiden nervøs. Om der kommer nogen, og man må ikke rigtig være der. Og så gør man det alligevel. Men hvad skal man ellers gøre?

Jeg har haft nogle stykker (fritidsjob) ... Men nu arbejder jeg med mine faste vagter 8-12 timer om ugen. Og så tager jeg ekstra vagter, når jeg kan. Men det tager meget af ens fritid. Jeg får 2.000 kr., der skal deles op. Jeg skal lægge til min opsparing. Jeg skal lægge til at handle for hele måneden. Og altså, jeg skal også lægge til min søster og min mor.

Jeg har flere gange overvejet at have et ekstra job ved siden af, så jeg kan køre dobbelt. Men jeg skal også tænke på, hvor meget jeg kan nå. Altså, ikke stresse mig med det.

3.2. Børnene er bevidste om familiens økonomiske situation

De medvirkende børn er i et vist omfang bevidste om deres families økonomiske situation. I børnenes beskrivelser er det tydeligt, at der er stor forskel på, hvordan der tales om penge og familiens økonomiske situation i hjemmet. Samt hvor åbent forældrene fortæller, at de ikke har råd til det, børnene spørger om. Der er derfor også forskel på, hvor meget det fylder i børnenes hverdag. En lille søskendeflok erklærede, at de ikke oplever, at deres familie mangler penge; der er altid mad nok og en stor familie at arve tøj fra.

Børnene beskriver, at de opdager, at familien ikke har så mange penge, når de i mødet med andre børn oplever at:

- Andre får lommepenge, men man får ikke selv.
- Man ikke kommer ud at rejse i sin ferie eller kommer i Legoland, Tivoli etc.
- Man ikke får takeaway eller går ud at spise.
- Man ikke i samme grad som de andre børn får fx nyt tøj, mobil eller skoletaske.

"Jeg spurgte, om vi snart kunne komme på en ferie, for det var jo røvkedeligt at være i Danmark hele tiden. Så sagde mine forældre så, det har vi ikke penge til. Der gik det op for mig, at vi ikke har så mange penge."

(Pige, 13 år)

Omgangskredsen har betydning for oplevelsen af fattigdom

Oplevelsen af fattigdommen er betinget af den sociale kontekst. Det ses særligt i forhold til, hvor børnene er vokset op – om det er et område, hvor mange har små økonomier, eller om det er et område med flere familier med flere penge. Børnenes omgangskreds har en betydning i forhold til, hvad børnene spejler deres hverdag og behov i – hvad får de andre børn af oplevelser, tøj, ting?

Mødet med nye sociale miljøer – som fx efterskole eller ungdomsuddannelse – kan børnene opleve som et ekstra pres på børnene i forhold til forbrug. Det kan forplante sig til en øget efterspørgsel på ting og penge fra forældrene.

Børnene går alene med deres oplevelser

Enkelte børn virker flove over, at deres familie ikke har så mange penge, mens andre taler gode kvaliteter frem – fx at lære værdien af penge fra en tidlig alder. Generelt tegner der sig et billede på tværs af børnenes fortællinger af, at de sjældent taler med hverken jævnaldrende eller voksne om de benskænd, økonomien derhjemme kan give dem.

Nogle forsøger direkte at skjule det. De taler kun med de helt tætte venner om det og har i et vist omfang udviklet strategier for at undgå bestemte situationer, hvor spørgsmål om penge kan blive et problem – enten i hjemmet, i skolen eller blandt venner.

Når børnene fortæller deres venner, at de ikke har råd til at deltage i en given aktivitet eller købe noget særligt, oplever de ofte, at deres venner ikke forstår det. Flere beskriver, at deres venner ikke kan sætte sig ind i deres families økonomiske situation. De forstår ikke, at man ikke blot kan spørge sine forældre om penge. Flere af børnene beskriver, at de stopper med at fortælle om det og begynder at finde på undskyldninger eller små hvide løgne for at forklare, hvorfor de ikke har råd til, hvad det nu end er, vennerne spørger ind til.

Forskel på alder

De små børn er i mindre grad bevidste om, at de vokser op med få penge, men fortæller samtidig om, at der er ting, de ikke kan eller gør i deres familie, som andre i deres omgangskreds gør. Flere udtrykker, at deres forældre siger nej til at købe ting, tage på ferier eller spise ude – og at forældrene forklarer det med, at de ikke har råd til det. I flere af de små børns fortællinger kommer bevidstheden til udtryk i beskrivelser af, at de deler seng med deres søskende, og at de er mange børn, der deler værelse. Flere fortæller, at de ønsker sig at være rige og have store huse, når de bliver voksne, så der er god plads, hvis de får mange børn.

"Min storebror har sin helt egen seng, det vil jeg også gerne have ... lige nu deler jeg med min søster ... Der er tre senge hjemme hos mig, og min storebror, han er heldig, at han har sin egen, og min mor og far deler, og så deler vi."

(Dreng, 8 år)

"Jeg ønsker mig at have et rigt hjem ... for hvis jeg får mange børn, er der meget plads til dem ..."

(Pige, 6 år)

De lidt ældre børn – på omkring 11-13 år – er mere bevidste om, at deres familie ikke har så mange penge. Det bliver oftest synligt gennem reaktioner fra jævnaldrende. Børnene kan blive mobbet, fx hvis de går i det samme tøj flere dage i træk, ikke har råd til at tage med på café eller til koncert eller ikke kan tage med veninderne, fordi der ikke er penge på rejsekortet.

"Man tænker mere over det at være uden penge, jo ældre man bliver."

(Pige, 14 år)

"Vi er fattige lidt, men vi opfører os ikke som fattige ..."

(Pige, 7 år)

Forskel på køn

Vi ser en forskel på, hvordan drenge og piger oplever betydningen af at vokse op i familier med ikke så mange penge. Pigerne bliver mere ramt socialt, og flere beskriver, at de synes, det er flovt at lide afsavn som ikke at rejse på ferie, få nyt tøj eller have råd til at gå til koncert eller på café. De forsøger at skjule det.

"Jeg siger bare, jeg ikke har været på sommerferie... Og det er okay at sige. Jeg er nok mere ligeglad med, hvad folk si'r... osse med tøj."

(Dreng, 12 år)

Drengene beskriver dét at mødes om at lave ting sammen: at gå til fritidsaktiviteter, spille fodbold, computer eller bare "hænge ud". Pigernes fortællinger peger derimod på, at de aktiviteter, de mødes om, i højere grad koster penge – som at shoppe, gå på café og lignende. Flere af de ældre piger beskriver, at de i en vis grad oplever sig udsatte i sociale fællesskaber, fordi det er svært for dem at leve op til visse sociale koder.

Pigerne virker generelt til at være mere opmærksomme på familiens økonomiske situation end drengene og til at tage mere ansvar i deres familier. Enkelte beskriver, hvordan deres forældre fortæller, at de er "blevet for hurtigt voksne".

"Jeg tror faktisk, vi bor i et prisfattigt område. Der er ikke det store modefænomen. Altså. Ikke at man går i hullet eller laset tøj, men der er ikke det der med, at der bliver stillet krav til, at skoene skal hedde noget bestemt, eller bukserne skal hedde noget fint. Der er plads til, at man er den, man er... Jeg tror, at det er værre, hvis du kommer ind i storbyerne."

(Pige, 13 år)

"Fordi så er der min bror for eksempel. Han spørger meget tit om penge, synes jeg ... Det oplever jeg meget tit. Og det er også det, mor mener, når hun siger, at han har fået dyre vaner. Fordi han spørger om penge, sådan er det tit. Jeg tror også, det er sværere for ham at forstå, da han så startede på efterskole med folk, som har alt mulig mode og dyrt."

(Pige, 13 år)

“

Jeg ved godt, at vi er en familie, der ikke har ret mange penge. Vi kommer ikke fede steder hen. Jeg har aldrig været i udlandet. Næsten alle i min klasse har været ude at rejse, og efter sommerferien så skal vi fortælle, hvor vi har været henne. Det synes jeg ikke er særlig sjovt. Engang fortalte jeg, at jeg havde været i Djurs Sommerland, men det passede ikke.

De fleste i min klasse går med mærketøj. De har dyre sko, dyre bukser og en dyr skoletaske. Når jeg får noget, så begynder de at sige noget, at det tøj, jeg har, åbenbart ikke er pænt ... Jeg køber nogle gange tøj i genbrug. Jeg ved ikke, om de andre gør det, men jeg tror det ikke. De får også nye skoletasker hvert år, jeg tror, at jeg har haft ... meget få skoletasker. Jeg spørger nogle gange om noget derhjemme, men for det meste lader jeg være, fordi jeg ved, at de for det meste siger nej.

Jeg holder ikke fødselsdag for dem i min klasse. Jeg synes bare, det er spild af penge, fordi jeg ikke rigtig går sammen med nogen af dem. Jo, jeg bliver inviteret, men jeg kommer ikke, fordi jeg har ikke rigtig lyst og synes ikke, at det er særlig sjovt. Det er også, fordi jeg ikke ved, hvad jeg skal give i gave. Man giver gaver for mellem 25 og 50 kr.

Ja, altså, der kommer jo en besked ud til alle (om fødselsdag), og så lader man bare være med at svare eller siger, at vi skal noget andet. Jeg har prøvet mange gange at sige, at jeg var syg, eller bare, at jeg skulle noget andet.

Jeg spiller computerspil med en god ven. Jeg synes, det er meget bedre med venner på nettet. Mest fordi de ikke kender mig, som de andre gør. Jeg får endelig en måde at skifte den der first impression ... Jeg synes bare, det er bedre, og det er mere hyggeligt på den måde ... Der er ikke rigtig en måde at tale grimt om en ... det er bedre sådan ...

3.3. Beskyttelsesfaktorer

Hjælp fra store familier og netværk

Ens families størrelse og konstellation kan præge forståelsen af ikke at have så mange penge og de afsavn, man oplever. Der er en tendens til, at børn, der har store familier, i mindre grad oplever basale afsavn, da de kan arve telefoner, tøj, senge, legetøj og lignende fra en bredere kreds af større søskende, fætre og, kusiner, mv. Børn, der ikke havde nogen at arve fra, oplevede i højere grad basale afsavn.

"Jeg fik min fars kærestes gamle telefon. Jeg har en telefon hos far og en iPad hos mor, men jeg deler dem med de andre. Jeg bruger kun min telefon til at ringe til far eller mor - eller måske for at tage billeder. Man har kun brug for telefonen til at ringe med, og det behøver heller ikke at være en dyr telefon."

(Dreng, 10 år)

Størrelsen på ens familie har også betydning for, om fx en tur på stranden kan opleves som en regulær begivenhed med den store udvidede familie, eller om det blot er at være afsted med sine forældre. Samme aktivitet kommer til at blive to meget forskellige oplevelser.

"I går var vi på stranden. Det var hele vores familie. Også vores onkler, en af min fars venner, og virkelig mange familiemedlemmer og venner. Og så grillede vi og hyggede os hyggeligt meget."

(Dreng, 9 år)

Børn, der har familie i udlandet, har i højere grad været ude at rejse - for at besøge familien - end øvrige børn. De børn, der har været ude at rejse for at besøge familie, oplever ikke i samme grad afsavn i forbindelse med ferier, som de børn, der aldrig eller kun enkelte gange har været ude at rejse.

Hjælpeordninger

Familierne gør brug af både kommunale og frivillige tilbud¹; ferielejre, støtte til fødselsdage, netværk, støtte til frivilligaktiviteter og tilbud til fx skolemad. Hertil kommer diverse formaliserede hjælpeordninger i regi af kommune og civilsamfund samt de uformelle i form af at arve tøj og ting. Børnene beskriver på forskellige måder betydningen heraf; og tilsammen fjerner det noget af presset fra børnene.

De ældre børn er bevidste om, at de får støtte gennem nogle særlige ordninger, fordi de er i en familie, der har brug for det. De beskriver, at de ikke ville have haft muligheden for at holde fødselsdag, gå til fritidsaktiviteter eller få deres frokost på skolen uden disse hjælpeordninger. Ingen af børnene udtrykker skam over at bruge hjælpeordningerne.

¹ De børn, vi har talt med, er rekrutteret fra familier, der anvender Dansk Folkehjælps FamilieNET. Det er således familier, der aktivt søger hjælp og støtte, som vi har talt med.

"Jeg tror ikke, folk snakker så meget om det ik' at ha' så mange penge. Det med, hvor mange penge man har, og hvordan man har det derhjemme. Det personlige. Fordi, altså, så er der mange, der spørger: Kan du ikke bare lige spørge dine forældre om nogle penge. Og så skal man igen finde på noget ... Man kan jo ikke spørge sine forældre. Så det har altid bare været nemmere at finde på en undskyldning."

(Pige, 14 år)

Børnene giver efter interviewene generelt udtryk for, at det har været rart at tale om deres erfaringer og oplevelser med at vokse op i familier uden ret mange penge. Det har været en god oplevelse at kunne spejle sig i hinanden og være åben om oplevelser og strategier, som de ikke tidligere har talt om.

4. Coping-strategier

Børnene vil gerne hjælpe og samarbejde med deres familie om at håndtere livet med få penge. De tager generelt et stort ansvar på sig. De er oftest bevidste om familiens økonomiske situation og gør, hvad de kan for at hjælpe deres forældre. Det gør de blandt andet ved at være bevidste om ikke at bidrage til, at penge bliver et yderligere pres på deres forældre på mange forskellige måder.

Loyaliteten over for forældre gør, at flere af børnene ofte ikke italesætter deres behov og de afsavn, de oplever – både de materielle og de sociale.

I dette afsnit beskriver vi de strategier, vi ser, børnene anvender til at håndtere konsekvenserne af, at deres familie ikke har så mange penge.

4.1. Børnene skjuler for andre, at deres familie ikke har så mange penge

For de fleste af de ældre børn begynder det, at de ikke har så mange penge i deres familier, at fylde negativt i deres sociale relationer. Det gælder i særlig grad blandt pigerne. De fleste af de ældre børn har udviklet mere eller mindre bevidste strategier til at enten at skjule over for deres venner og klasse, at de ikke har så mange penge, eller undgå, at penge bliver et problem i deres sociale relationer.

Trækker sig fra venskaber og fællesskaber

Enkelte af de ældre børn beskriver, hvordan de langsomt begynder at trække sig fra de sociale fællesskaber og venskaber i takt med, at aktiviteterne, de foretager sig sammen, begynder at koste penge. Enkelte beskriver det som et aktivt valg for ikke at blive ved med at skulle forklare, hvorfor de ikke kan deltage, og for andre sker det gradvist ved, at de ikke bliver inviteret med. De skaber en distance for ikke at blive skuffede.

"Altså, hvis du, med vennerne, laver et eller andet, så går man jo langsomt ud af fællesskabet der, hvis de tit tager i Tivoli eller ud og spiser eller et eller andet, så går man automatisk ud og trækker sig."

(Pige, 13 år)

"Men det er kun, altså, det er ikke fordi, jeg sådan hver dag bare er megaked af det overhovedet. Jeg kan godt lige ha' nogle aftener og være sådan lidt ked af det, hvis der fx har været en dag, hvor alle pigerne har været til koncert."

(Pige, 14 år)

Foreslår billige eller gratis alternativer

Flere af børnene fortæller, at de oplever, at deres venner foreslår aktiviteter, der koster penge – at gå til koncert, på café, i centret eller blot tage et sted hen med offentlig transport. Flere af børnene beskriver, hvordan de er parate med billige eller gratis alternativer til de aktiviteter, deres venner foreslår.

"Men jeg tror også, at det der med, at folk ikke rigtig kan sætte sig ind i situationen, så de ved ikke rigtig, hvordan det er, når man siger, at jeg ikke rigtig har så mange penge, så det kan jeg ikke rigtig gøre noget ved. Det kan de jo ikke rigtig sætte sig ind i. Så kan de så sige: 'Ej, du har jo næsten lige fået penge', så nogle gange, så er det lidt svært. Så nogle gange, så siger jeg jo bare: 'Ej, måske kan vi bare gøre det en anden dag', eller sådan: 'Tak, det ved jeg ikke rigtigt', det er jo bare tak og pænt nej tak. Så kan der jo være mange andre ting, som man kan foreslå, at man bare kan cykle en tur, eller hvad man kan finde på."

(Pige, 13 år)

Stikker en hvid løgn

Flere af børnene fortæller, at de fortæller små hvide løgne eller undviger, når vennerne spørger ind til deres ferier eller foreslår, at de skal foretage sig noget, der koster penge. Særligt flere af de ældre børn fortæller, at de ikke bryder sig om at blive set på som fattige – selvom de siger, de er det. De forsøger derfor at undgå at tale om penge eller aktiviteter med deres omgangskreds. De beskriver, at det specielt er her, det er svært, fordi de føler, at deres venner er uforstående overfor, at man ikke bare kan spørge sine forældre om penge.

Spejler sig i andre, der heller ikke har så mange penge

Genkendelsen er vigtig for, at børnene vil dele deres familiers økonomiske situation med 'nye' bekendtskaber. De taler i det hele taget ikke om det ikke at have så mange penge, men hvis de kan spore i snakken, at den anden fx ikke skal på sommerferie, så nedbrydes nogle barrierer, og de føler sig genkendt.

"Jeg glæder mig meget til at komme på ferieophold. Især det der med at komme væk og sådan. Jeg synes, det er virkelig lækkert, når vi tager en gruppe afsted sammen, som har samme problemer i hverdagen – det er sådan, det er meget rart med fællesskabet."

(Pige, 14 år)

4.2. Børnene undgår at presse deres familie yderligere

I flere af børnenes fortællinger er det tydeligt, at de passer på deres familie og tager ansvar for den. Enkelte har rent praktisk en masse ansvar for, at hverdagen hænger sammen – både økonomisk og i forhold til praktisk husarbejde. En stor del af børnene har på forskellige måder udviklet strategier til at undgå, at spørgsmål om penge skal være et problem i familien. Nogle har udviklet bevidste strategier, mens andre mere intuitivt navigerer i ikke at lægge et yderligere økonomisk pres på deres forældre.

Skjuler behov for familie

En vej, enkelte af børnene anvender, er at lade være med at fortælle deres forældre om deres behov, fordi de ikke vil være en yderligere byrde eller bekymring for forældrene. Disse børn tager et stort ansvar på sig og indretter sig i høj grad efter, hvad familien økonomisk har af muligheder, og de sorterer i deres egne behov og ønsker, så de flugter med de økonomiske muligheder, deres forældre har.

"Min far har tilbudt mig at betale efterskolen. At han godt kan betale for det, men jeg har jo nævnt det med pengene, så jeg tænker på dem og siger nej."

(Pige, 16 år)

Lægger mærke til, når der er penge

Enkelte børn beskriver, hvordan de overvejer, hvornår og i det hele taget om de spørger deres forældre om noget, som koster penge. Et barn beskriver fx, at hver gang hun gerne vil have noget, så går hun lidt rundt om sig selv og tænker, at "det jo er sidst på måneden, så måske det er bedre ikke at spørge", fordi hun allerede kender svaret: "Du må lige vente, til vi får løn igen". Det er tydeligt, at de fleste børn ved, hvornår der er penge i familien, og hvornår der ikke er.

I: Kender I det, at I holder øje med, hvornår I tror, der er penge, og hvornår det er bedst at spørge om noget? Ja, du nikker.

"Det kender jeg helt klart. Jeg går hver gang rundt, når jeg ligesom vil spørge om noget, så tænker jeg hver gang, okay, vi er sidst på en måned, måske ikke ... Fordi jeg ved godt, at den der kommentar vil komme, 'ej, så må du lige vente, til vi får løn igen.'

I: Men kan du så lave en aftale? Siger din far og mor så, jamen, du må gerne få den der bluse, men først i næste måned, eller er det mere sådan, nu må vi lige se, om der er penge? (...)

"Altså, jeg tror faktisk, det er mere mig, der ikke spørger, fordi jeg godt ved, hvad svaret vil blive. Så jeg spørger dem faktisk ikke. Altså, selvfølgelig siger jeg sådan, 'ej, jeg har lige kigget på den her', eller så er det for at splitte prisen, eller sådan noget, så det bliver billigere for dem."

(Pige, 16 år)

Lader være med at spørge

Et andet barn fortæller, at hun tidligere spurgte sin mor om ting. Hun stoppede, da det gik op for hende, at moren ikke havde råd - men ville imødekomme hendes ønske, hvilket betød, at pengene ville mangle et andet sted. Andre børn fortæller, at de spørger den af forældrene, de tror, har flest penge.

"... da det gik op for mig, at min mor ikke havde så mange penge, så stoppede jeg langsomt med at spørge hende. Fordi jeg ved, min mor altid vil gøre det bedste for os, så hvis jeg spørger hende, så vil hun finde en måde ... og hun skal jo ikke bruge sine sidste penge eller et eller andet. Så derfor stoppede jeg med at spørge, fordi jeg ved godt, at det er hendes penge, der ryger. Altså, jeg ved, hvor meget, hun (mor, red.) har prøvet at give os. Det har altid været min plan, at lige så snart jeg får arbejde, så skal der ligge nogle penge til hende også."

(Pige, 16 år)

4.3. Børnene forsøger at finde praktiske løsninger på de økonomiske udfordringer

Børnene begynder fra en tidlig alder at anvende forskellige strategier til at håndtere, at deres familier ikke har så mange penge. Særligt fire strategier bliver tydelige på tværs af børnenes erfaringer.

At få sin egen økonomi i kraft af fritidsjob

For de ældre børn er det tydeligt, at mange af dem gerne vil have eller har et fritidsjob, så de har en vis egen økonomi til at kunne købe de ting, de gerne vil have. For de flestes vedkommende bliver pengene fra fritidsjob en stor lettelse, så de ikke behøver at bede deres forældre om penge – de fleste er bevidste om, at deres forældre oplever et pres, når de spørger om penge til forskellige ting. Enkelte bruger deres løn fra fritidsjobbet på basale fornødenheder til sig selv såsom shampoo, creme og tandpasta. Andre bruger en del af deres løn på mindre søskende eller direkte ind i familien. De fleste bruger lønnen som lommepenge.

At spare op til det, man virkelig vil have

For mange af børnene gælder det, at hvis de gerne vil have noget særligt, så må de selv spare op – hvilket flere gør meget bevidst. De sparer op af penge, de får i gaver, til konfirmation, fra arbejde eller for at udføre opgaver i hjemmet.

"Nogle gange køber jeg selv tøj, og nogle gange køber min mor for mig. Men ... Det er sådan, hvis jeg vil have nogle bedre sko, så skal jeg selv betale for dem eller spare pengene sammen."

(Dreng, 15 år)

At blive prisbevidst

De fleste af børnene beskriver, hvordan de tidligt er blevet prisbevidste. De har fra en tidlig alder lært, hvad ting koster, hvor meget man kan få for sine penge, og at mærke efter, hvad der giver mest værdi for dem. Flere beskriver, hvordan de kigger nøje efter, hvad de bruger deres penge på.

"Når vi er ude at shoppe, så tænker jeg rigtig, rigtig meget på, hvad det giver mig, hvis jeg tager den ene ting med, end hvis jeg ikke tager den med. Jeg kigger efter, om jeg virkelig har brug for det – fx en ny blyantspidser – og om jeg skal have lige denne her, eller jeg kan finde en, der er billigere.

Så jeg vil sige, at jeg tænker rigtig meget på penge. Jeg tror, at jeg lærer ikke at bruge penge på ting, som jeg ikke har brug for."

(Pige, 13 år)

At anvende diverse tilbud til økonomisk trængte familier

Familierne gør brug af både kommunale og frivillige tilbud; ferielejre, støtte til fødselsdage, netværk, støtte til frivilligaktiviteter og tilbud til fx skolemad. Tilsammen diverse formaliserede hjælpeordninger i regi af kommune og civilsamfund samt de uformelle hjælpeordninger i form af at arve tøj og ting. Børnene oplever i høj grad, at diverse hjælpeordninger har en stor betydning i forhold til at mindske deres oplevelser af afsavn.

4.4. Det slider på børnene at bruge coping-strategier

Børnenes fortællinger viser, at børnene er på overarbejde, når de er på vagt for at håndtere, at de ikke har så mange penge i deres familie – både i forhold til, hvad de spørger deres forældre om, hvad de selv ønsker sig, og når de er sammen med deres venner eller i skolen. Flere af børnene har indarbejdet strategierne, så de sidder på rygraden. Flere beskriver, hvordan det stresser dem hele tiden at skulle være parate med kreative idéer, som ikke koster penge, eller at kunne finde på en hvid løgn, så pengene ikke bliver italesat som problemet.

Selvom børnene er på overarbejde, er det ikke ensbetydende med, at de oplever, at deres liv som 'skidt'. Når man er barn i en familie med knappe ressourcer, får man en forståelse for penge, ens venner ikke har. Det beskriver flere af børnene. En forståelse, de er stolte af. De beskriver også, hvordan de er blevet hurtigt voksne, og at det også har nogle gode kvaliteter, som de bliver opmærksomme på, fx når de oplever, at deres venner 'bare' beder deres forældre om penge.

EN BARNDOM MED FÅ PENGE: EN SAMTALE MELLEM TRE PIGER OM, HVAD MAN LÆRER

“

Altså, jeg ser ikke på det (ikke at have ret mange penge) som ... at det hele tiden bare er dårligt. Jeg synes også, at man lærer noget af det. Jeg synes også, at man lærer noget om samfundet og om, hvordan det fungerer. Især med det økonomiske. Og hvad politikerne gør. Der hører man jo også ens forældre tale om - ej, hvorfor har politikerne taget det her valg? Altså alle sådanne ting. Så jeg synes også, at man lærer noget af det. Og så er man måske mere taknemmelig. (Pige, 16 år)

Ja, man lærer at blive mere taknemmelig også. Man lærer også at spare på pengene. Man lægger mærke til, hvad prisen er. Altså, når priserne stiger og sådan noget. Priserne stiger jo på alt. Det er jo helt sindssygt. Det går opad hele tiden. Og det har jeg lagt meget mærke til. Så er det med at finde det billigste. (Pige, 14 år)

Når vi er ude at shoppe, så tænker jeg rigtig, rigtig meget på, hvad det giver mig, hvis jeg køber denne ting med, end hvis jeg ikke køber den ... Så jeg vil sige, at jeg tænker rigtig meget på penge. Og det er lige meget om det er i virkeligheden eller online. (Pige, 13 år)

Jeg synes, jeg har fået meget erfaring i ikke at ha' så mange penge. Der er mange, der tænker, at hvis man ikke har så mange penge, så er det en dårlig ting. Det synes vi jo også. Men hvis vi hele tiden går med det perspektiv, at det bare er noget værre noget, så får man det jo også dårligt. Så jeg synes også, at vi er gode til bare at sige, at det er sådan, vi har det, og så må vi leve med det. Det er det der med, når man ser de andre. De bruger bare lige pengene. Jeg har lært, at man ikke skal bruge ... Man skal lige spare lidt og sådan noget. Så bliver man lidt mere voksen. Det hører jeg også tit fra min far. At jeg bliver for hurtigt voksen. (Pige, 14 år)

5. Børnenes fem anbefalinger

Alle de interviewede børn er blevet spurgt, om de har gode råd eller anbefalinger til, hvordan man kan hjælpe børn i samme situation som dem selv.

Ud fra svarene har SUS formuleret fem punkter, hvor børnene i særlig grad efterlyser en hjælpende hånd fra 'dem, der bestemmer'.

1. Indret hverdagen, så alle kan være med

Lad være med at sætte os i situationer, hvor det indirekte forventes, at vi trækker på ressourcer, som vi ikke har. Det kan fx være en cykel, et rejsekort eller en forælder med bil.

2. Giv os mulighed for at tjene vores egne penge

Hjælp os til at få et fritidsjob. Det giver os bedre råd til at være med i fællesskabet og letter også et pres, fordi vi ikke hele tiden skal spørge vores forældre om penge til fx tøj, oplevelser og gaver.

3. Bidrag til, at vi får særlige oplevelser

Giv os økonomisk mulighed for oplevelser, som bryder med hverdagen og skaber gode minder. Det kan være alt fra en tur i biografen, cirkus eller badeland til større udflugter eller ferier.

4. Skru ned for gavepresset

Sæt fælles rammer for gaveniveauet, så vi alle kan komme med til fødselsdage – uden at føle os presset over at skulle 'ruinere' vores forældre eller skamme os over, hvad vi giver.

5. Sørg for, at alle kan være med i skolen

Begræns omfanget af de ting i skolen, vi selv skal betale for, og sørg for, at der bliver taget hensyn til dem, der ikke har råd. Fx til betaling til klassekassen, lommepenge til ture eller transport.

Bemærk, at de interviewede børn ikke efterfølgende har haft mulighed for at godkende de fem anbefalinger. Formuleringerne er således SUS' fortolkning af børnenes udsagn.

6. Metode

Metodisk bygger undersøgelsen på et kvalitativt undersøgelsesdesign, der sigter mod at forstå, dels hvad der opleves at være afsavn for børn i familier, der ikke har så mange penge. Og dels hvilke erfaringer der følger med at opleve disse afsavn.

For at blive klogere på betydningen af at vokse op med visse afsavn grundet en trængt økonomi, bygger undersøgelsen på interviews med 21 børn i alderen fra 6 til 16 år fra familier, der alle gør aktivt brug af FamilieNET – et tilbud under Dansk Folkehjælp for familier, der er på overførselsindkomst.

Interviewene har varet omkring 3 timer. Undervejs har vi anvendt forskellige greb til at fastholde børnenes opmærksomhed, sikre en god dialog, hvor børnene kunne spejle sig i hinandens fortællinger og fik mulighed for at komme med anbefalinger og råd, de gerne ville have blev givet videre.

Gruppeinterviews

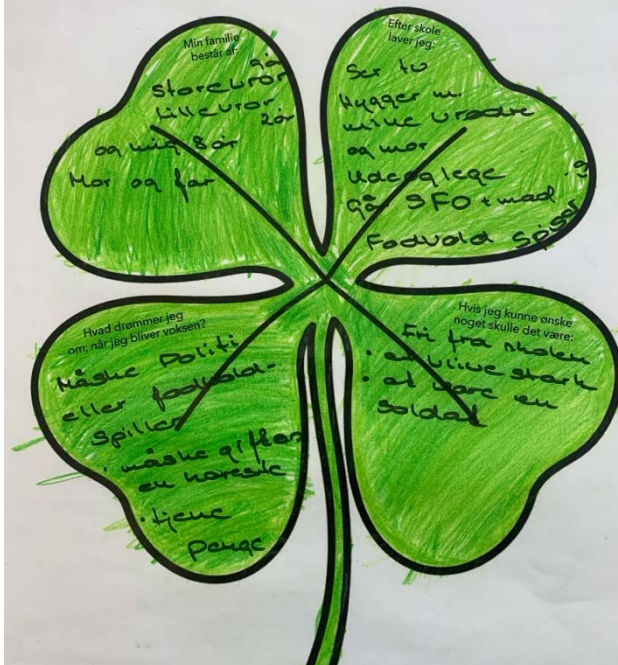
Interviewene er foretaget som gruppeinterviews – med undtagelse af et interview, hvor kun et barn deltog. Interviewene er foretaget med børn fra samme FamilieNET, og en koordinator fra de respektive FamilieNET var til stede under interviewene for at bidrage til at skabe et trygt og velkendt rum for børnene at tale i. Desuden deltog en repræsentant fra Dansk Folkehjælp. I flere af interviewene har der deltaget børn fra samme familie. Med gruppeinterviewet har det været muligt for børnene at spejle sig i hinandens oplevelser og skabe et rum, hvor de i mindre grad oplever at 'udlevere' deres forældre og i højere grad udveksler erfaringer med andre i en lignende situation.

I interviewene er vi gået undersøgende til værks for at få dybdegående indsigt i betydningen af afsavn i børnenes hverdagsliv. Interviewene tog afsæt i fund fra forældreundersøgelsen om, hvilke typer afsavn forældrene beskriver familierne har. I interviewene var vi samtidig nysgerrige på, hvilke afsavn børnene oplever i deres hverdag – hvad fylder for dem? Og hvordan oplever børnene, at afsavn baseret på familiens økonomiske situation får betydning i deres hverdagsliv?

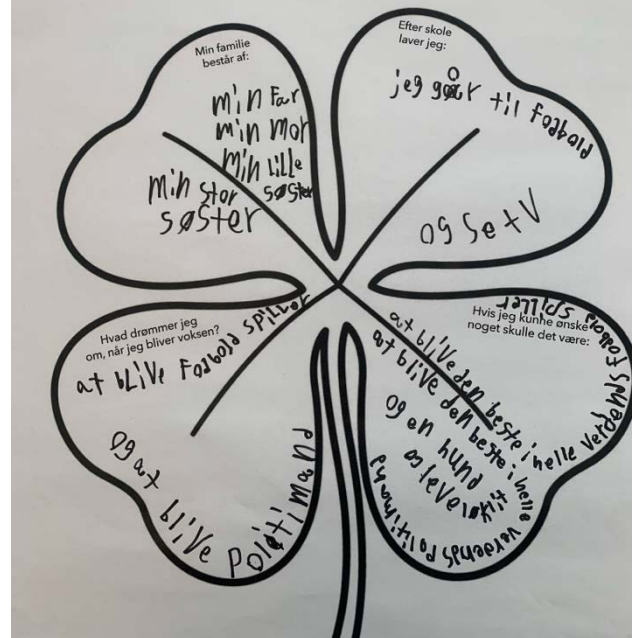
Tegnetudier

Til at åbne interviewene har vi anvendt tegneøvelser. Børnene blev bedt om at beskrive deres familie, hvad de laver i deres fritid, hvad de drømmer om og ønsker sig sker, når de bliver voksne. Det visuelle stillads har bidraget til at fastholde børnenes opmærksomhed og gøre samtalen mindre formel, samtidig med at det er velkendt og ofte trygt for børnene at tegne. Med tegneøvelsen har interviewene taget afsæt i det velkendte, og børnene har fået mulighed for at fortælle, hvad der er vigtigt for dem. Det har vi kunnet tale videre ud fra.

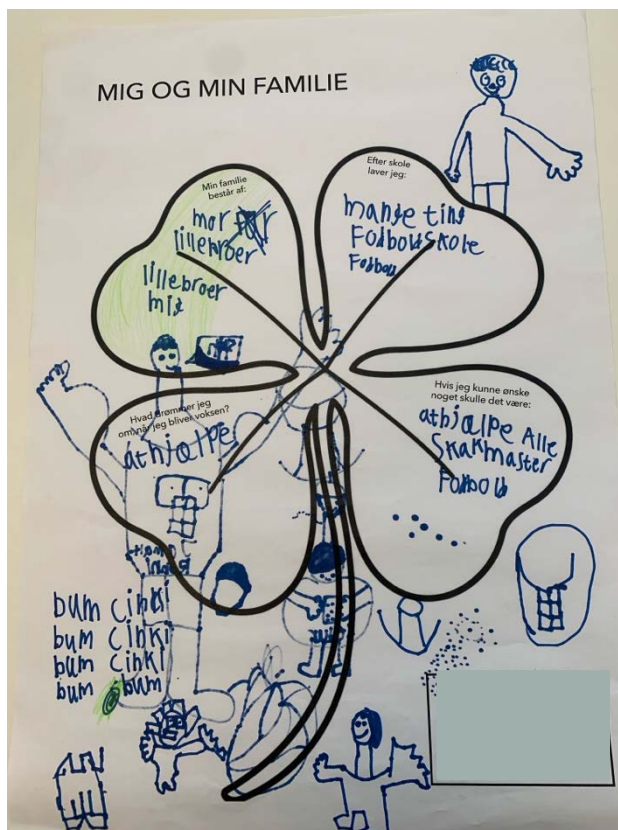
MIG OG MIN FAMILIE

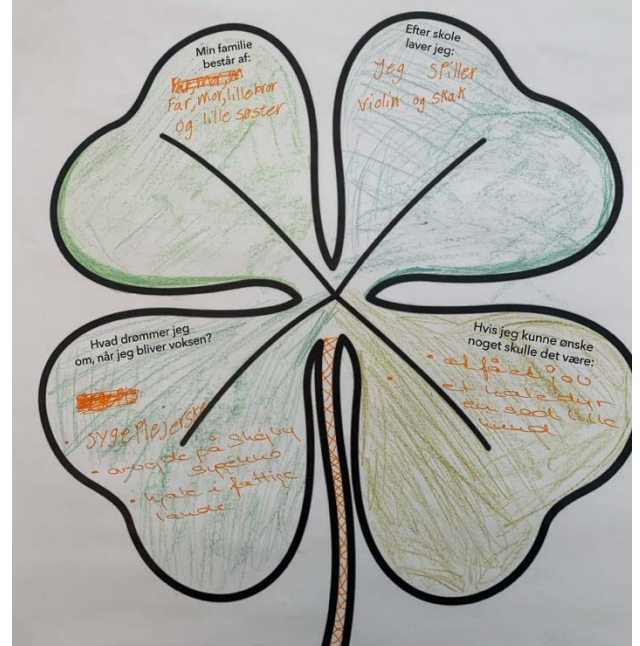
MIG OG MIN FAMILIE

MIG OG MIN FAMILIE

MIG OG MIN FAMILIE

Anbefalinger og råd

Afrundende er børnene blevet spurgt til, om der er noget, de gerne ville sige til 'dem, der bestemmer' – politikere eller andre. Og de blev spurgt, om de havde gode råd eller anbefalinger til, hvordan man kan hjælpe børn i samme situation som dem selv. Disse råd er taget med videre og danner grundlaget for de anbefalinger og råd, der fremgår af afsnit 5 i rapporten.

Etik og rettigheder

Hvert interview indledtes med at orientere børnene om, hvordan deres input skulle formidles efterfølgende, at de ville være anonyme, at de selv bestemte, hvad de ville fortælle, og at de kunne stoppe deres medvirken undervejs.

Alle børnene i denne afrapportering er repræsenteret anonymt og kun med alder og køn.

Alle børns forældre har underskrevet en samtykkeerklæring, der sikrer:

- forældrenes informerede samtykke til at deltage i undersøgelsen
- at data må anvendes til brug i det interne arbejde hos SUS
- at de generelle indsigter må kommunikeres eksternt af SUS, Egmont Fonden og Dansk Folkehjælp
- at citater fra interviewene må kommunikeres i anonymiseret form.

En stor tak

En meget stor tak til alle de børn, der har deltaget i undersøgelsen, for at dele deres erfaringer, til deres forældre for at lade børnene fortælle og give dem ordet samt til Dansk Folkehjælp og Dansk Folkehjælps FamilieNET for at formidle kontakten til familierne og være hjælpsomme i hele forløbet.

En pige erklærede, da hun fik sit gavekort på to biografbilletter som tak for at medvirke i interviewet: *"Wauw, nu skal jeg også noget i sommerferien"*.

Om SUS

SUS er et socialt udviklings- og videnshus. I tæt samspil med borgere og professionelle udvikler vi nye, stærke sociale løsninger. Sammen med andre udforsker vi, hvordan vi kan:

1. Give mennesker i udsatte positioner en større stemme i udviklingsprocesser og større indflydelse på egne forløb.
2. Forbedre og forenkle samfundets støtte- og hjælpesystemer med særligt fokus på deltagelse og tillidsfulde relationer som de bærende forandringsmekanismer.
3. Være risikovillige og eksperimenterende i måden, vi i fællesskab udforsker og løser sociale problemer på - i erkendelse af at vi sjældent kender svarene på forhånd.

Vores tilgang og strategier varierer, men vi forsøger altid at skabe blivende forandringer for dem, indsatserne handler om, ved at styrke kvalitet og effektivitet i de systemer og civilsamfund, der omgiver dem.

Vi arbejder på tværs af fagområder og sektorer og involverer borgere og professionelle i engagerende og udviklende processer. Vi skaber resultater ved at kombinere viden om, hvad der virker, med nysgerrighed og mod til at eksperimentere.

Vi arbejder på et nonprofit grundlag og er organiseret som en almennyttig forening. Vi samarbejder med og løser opgaver for et stort netværk af organisationer, kommuner, ministerier og fonde.